

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Воєнні дії в Україні спричинили серйозні, істотні непередбачувані перешкоди для забезпечення та реалізації основних прав і свобод людини і громадянина. Однією з основних проблем є екологічна безпека, яка стає особливо актуальною, через реальну загрозу життю та здоров'ю громадян. Це важливе питання, яке прямо корелює з природними правами людини, що закріплені в Конституції України (стаття 50) і Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (стаття 9), де кожний громадянин має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище.

Це право має природний характер і не може бути обмеженим чи позбавленим, воно існує з моменту народження і є невідчужуваним. І тому вимога до дотримання екологічних прав і забезпечення їх захисту є повністю обґрунтованою в будь-яких обставинах.

Тому важливим та невідкладним кроком у цих складних обставинах було прийняття 15 березня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, щодо діяльності у сфері довкілля та цивільного захисту на період дії воєнного стану й у відбудовний період» [1]. Його суть, з точки зору захисту екологічних прав в Україні, полягає в першу чергу у визначенні негативних наслідків воєнних дій на стан навколишнього середовища, ускладненні або навіть перешкоді для реалізації екологічних прав, а також в гострій потребі їх захисту в подальшому.

Як підтвердження необхідності повернення до нормальної життєдіяльності громадян після завершення військової агресії та для забезпечення захисту екологічних прав громадян України, 20 червня 2022 року було прийнято Закон України «Про управління відходами», який набув чинності у липні 2023 року. [3] І це не тільки сприяє адаптації екологічного законодавства України до європейських стандартів у сфері охорони довкілля та управління відходами, а також створює гарантії для захисту екологічних прав громадян. Зазначено, що цей закон встановлює правові, організаційні та економічні засади діяльності, спрямовані на запобігання утворенню відходів, зменшення їх обсягів, а також на сприяння підготовці відходів до повторного використання, рециклінгу і відновленню з метою уникнення негативного впливу цих відходів на здоров'я людей та природне середовище. [3].

Отже, правове регулювання управління відходами в Україні в кінцевому підсумку спрямоване на запобігання негативному впливу відходів на життя та здоров'я людей, а також на навколишнє середовище. А це є складовою права кожного громадянина на чисте і безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище.

Ще одним значущим аспектом в екологічному законодавстві є доступ до екологічної інформації. Під час бойових дій був прийнятий 20 вересня 2022 року Закон України «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів»[4], який нещодавно набув чинності 08 жовтня 2023 року. Цей юридичний акт встановлює правила та структуру для створення та функціонування Національного реєстру викидів і перенесення забруднювачів з метою забезпечення громадськості доступу до повних, узгоджених і достовірних інформаційних даних щодо викидів, переміщення забруднювачів і управління відходами.

Один із основних принципів реєстрації викидів та перенесення забруднювачів і відходів, передбачено в статті 4 згаданого Закону, а саме в забезпеченні участі громадськості у процесах створення та поліпшення реєстру, а також у забезпеченні вільного доступу громадськості до реєстру, звітів операторів, інформації про дифузні джерела та звітів відповідного органу. [4] Це означає, що інформація з Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів буде публічною, тому громадськість матиме необмежений доступ до інформації про будь-яке підприємство, яке впливає на довкілля. Таким чином, Україна виконає важливу частину своїх міжнародних зобов'язань, включаючи Організаційну конвенцію та Протокол про реєстри викидів та перенесення забруднювачів.

Слід зазначити, що в умовах воєнних дій право на безпечне для життя і здоров'я довкілля може не тільки порушуватись, а й на етапі реалізації своїх суб'єктивних складових обмежуватись в інтересах оборони та національної безпеки. У цьому контексті особливу увагу слід приділити механізму реалізації права на вільний доступ до екологічної інформації та її поширення.

Згідно з ч. 2 ст. 50 Конституцією України, кожному гарантується право на вільного доступу про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення і ця інформація ніким не може бути засекречена. Забезпечення доступу до екологічної інформації є важливим для гарантування основних прав людини в мирний період, включаючи право на чисте і безпечне навколишнє середовище. Зрозуміло, що під час воєнних конфліктів це право набуває ще більшого значення, оскільки може врятувати життя та зберегти здоров'я людей. Доступ до інформації щодо можливих загроз, наприклад, нападу або окупації, може сприяти своєчасній евакуації населення і запобігти гуманітарним та екологічним катастрофам. Тому важливим є якісний і оперативний доступ до публічної екологічної інформації для забезпечення належного функціонування державних та громадських інституцій, а також для збереження навколишнього природного середовища та життя та здоров'я людей. [5, с. 615–616]

Відповідно до Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можливі обмеження деяких прав і свобод громадян, окрім передбачених статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63.[6] Як бачимо, право вільного доступу до екологічної інформації (ст. 50 КУ) не включено до цього переліку, тому воно може підлягати тимчасовим обмеженням в умовах воєнного стану.

Водночас, на мою думку обмеження такого права є не зовсім доречним в умовах війни, через те, що своєчасна публічна екологічна інформація може врятувати життя та здоров'я громадян і запобігти або відвернути інші негативні наслідки для довкілля та людської життєдіяльності. Крім того, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини також рекомендує не обмежувати право доступу до екологічної інформації. [7]

Наразі, Верховною Радою був прийнятий за основу «Проект Закону про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля». Його мета полягає в установленні правових та організаційних засад щодо запобігання, зменшення, контролю та усунення промислового забруднення для забезпечення високого рівня захисту довкілля шляхом впровадження інтегрованого довкільного дозволу, вимог щодо застосування найкращих доступних технологій та методів управління, моніторингу викидів та контролю дотримання цих умов.[2]

Серед позитивних аспектів можна виділити впровадження інтегрованого довкільного дозволу, який об'єднує різні дозвільні документи для викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, водокористування та управління відходами. Такий підхід спрямований на комплексне управління екологічними ризиками і запобігає перенесенню проблем з одного аспекту довкілля на інший.

Додатковим позитивним аспектом є впровадження довідників Найкращих Доступних Технологій та Методів управління (НДТМ) для кожної галузі. Ці переліки технологій повинні бути впроваджені на підприємствах протягом певного терміну, що сприяє модернізації та підвищенню стандартів в екологічному секторі.

З іншого боку, до негативних сторін відносять відсутність чіткого визначення джерел фінансування екологічної модернізації та впровадження НДТМ. Законопроект зазначає можливі джерела фінансування, але не надає конкретних механізмів для їхнього отримання. Це питання є важливим, оскільки попередні екологічні реформи часто зіштовхувалися з проблемами фінансування.

Таким чином, можна дійти висновку навіть при воєнних діях в Україні і їх наслідках, важливо забезпечувати доступ до інформації про стан довкілля. Це є важливим для забезпечення права кожної особи на чисте і здорове довкілля. Зважаючи на військову агресію, доступ до цієї інформації не може бути повністю гарантованим на всій території країни через тимчасові обмеження і заходи з інформаційної безпеки, що обумовлені воєнним станом. Проте влада продовжує розвивати механізми для забезпечення доступу до екологічної інформації, оскільки це важливо для реалізації та захисту екологічних прав громадян. Зокрема, основні напрацювання в умовах військової агресії стосуються удосконалення таких сфер як управління відходами, створення та функціонування Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів для забезпечення доступу до повної та надійної інформації про викиди та перенесення забруднювачів. Також робляться зміни до законодавства з ресурсного та природоохоронного секторів щодо системи моніторингу

довкілля, інформації про стан навколишнього середовища та інформаційного забезпечення управління в галузі охорони навколишнього середовища тощо.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15 березня 2022 року № 2132-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>

2. Проект Закону про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111>

3. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2320- IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

4. Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів: Закон України від 20 вересня 2022 року № 2614-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text>

5. Антонюк У.В. Право на екологічну інформацію в Україні в умовах воєнного стану: окремі аспекти URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/264/251>

6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

7. Особливості реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (роз'яснення підготовлені за сприяння експерта з доступу до інформації О. Кабанова. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>